

Андрій Самінін, Володимир Кузнецов у фільмі «Креденс». Режисер Валентин Васянович. Україна, 2017.

виділяється як майже пряма автобіографія, зважаючи на те, що режисер навчався в музичному училищі, а його герой-страждалець – професійний скрипаль. Музика в цьому фільмі накладає відбиток на обох – з тією різницею, що режисер Валентин Васянович не відчуває себе виконавцем. Як композитор, він накидає знайомі джазові композиції на плечі непередбачувано-реального буття.

Острах перед чіткістю, ясністю, зрештою, сюжетом (лише в ньому будь-який режисер виявляє свою громадянську, естетичну позицію), мабуть, буде подоланий в останньому фільмі Васяновича «Атлантида», який разом покінчить з усіма попередніми його думами про «кінець культурної епохи» й на матеріалі «отруєного Донбасу» розповість про інший кінець – епохи індустріальної¹.

Дія картини відбувається 2025 року: ми подужали ядерну Росію, Крим і Донбас повернулися в лоно неньки, а на кордоні з Росією будуюмо стіну. Утопія чи антиутопія це – неважливо, бо й промисловий ландшафт і людський вимір «переможеного» Донбасу справді жалюгідні. У маскулінного героя, який воював і повернувся працювати на металургійний гігант, режисер крок за кроком відбирає все: в результаті масштабної аварії закривається завод, герой втрачає сім'ю, традиційний спосіб існування. Ба більше: затоплені шахти, змінені водні горизонти, розмиті сольові відкладення, отруєна вода, одне слово, цілковита катастрофа – екологічна і ментальна, не придатна для життя героя територія. У фільмі про нову «загибель бога» (цього разу індустріального), схоже, є все, що подобається й чим прагне лоскотати свої залізні нерви пересичена фестивальна публіка. Втім, участь в українській стрічці лише харизматичних людей – ветеранів АТО, воїнів ЗСУ, волонтерів, медичних експертів, будемо сподіватися, щось змінить у тепер уже справді жанрово міцному, але занадто «катастрофічному» для українців – не умовному, а нібито стопроцентно документальному – сюжеті.

Вересень 2020 р.

¹ Фільм «Атлантида» вийде в українському прокаті у листопаді 2020.

Останній дисидент Голлівуду

Клінту Іствуду – 90

Юлій Швець

Кадр з фільму «Наркокур'єр». Режисер Клінт Іствуд. США, 2018.

Зазвичай корифеї, які пережили свій час, видаються нещасними. Іствуд у цьому сенсі – дивовижна постать. Незважаючи на вітри перемін, він продовжує роботу в кіно, поєднуючи в собі монументальну силу, талант і досвід з енергією юного шибеника. Він не очікує на повагу ліберальної преси, а продовжує жити за своїми правилами і вірити в те, у що звик. Це унікальне у своєму роді явище, коли, попри тотальну обструкцію, він не проявляє толерантності до політиків: підтримує Трампа, провокуючи випаді істеричних дамочок, одна з яких обзиває його «фашистом» – за те, здається, що він ніколи не проявляв поваги до хіпі й етнічних банд. Як послідовний республіканець, він не вважає їх вартими уваги, закликаючи віддати належне героям, психологічний профіль яких виглядає так: самотній бідний чоловік, який вірить у порядок і справедливість. Тобто чоловік, якому нічого втрачати, окрім віри у свою країну й засади, на яких її будували.

«Бідний, білий, що вірить...» – цитата з «орієнтування» ФБР щодо терориста, який тридцять років тому організував вибух на Олімпіаді в Атланті і якого спецслужби зуміли викрити аж через десятиліття. А до цього «терористом» призначили Річарда Джуелла – типового охоронця, який звернув увагу на покинуту сумку в міському парку, ор-

ганізував поліцейських і завдяки цьому врятував десятки громадян до того, як пролунав вибух. Річард три дні ходив як герой, але, очевидно, не такого героя тодішні можна-владці прагнули вітати в південному штаті, більшість якого голосувала за демократів. До того ж Джуелл ідеально вписувався в «психологічну заготовку», і йому спробували пред'явити «замах на теракт». Саме таким героєм – лицарям, змушеним існувати в величарських часах, присвячує свої останні фільми Клінт Іствуд.

У фільмі «Річард Джуелл» (2019) Іствуд-режисер крок за кроком демонструє механізм цькування звиязця. Через журналістку, яка в пошуках інформації чи не до кожного службовця скаче в ліжко, ФБР організовує «витік інформації». Це дозволяє, уже відповідно до «суспільної» думки, тягнути прибічника закону й американського прапора законслухняного служачу та його друзів на допити, змушувати підписувати зізнання, викидати на медіа-ринок вирвані з контексту фрази, заходити в чоботях в його дім і ритися в білизні його матері. Провина Джуелла лише в тому, що в своєму штаті він голосував би за Трампа – чого іще можна очікувати від консервативного маленького чоловіка, який належить до тих, хто є сіллю американської землі.

Явна паралель фільму Іствуда з фільмом «12 розгніваних чоловіків» (1957), особливо в епізоді допиту ФБР, показує рух часу й зміну суспільних пріоритетів. У XX столітті типовою жертвою був зацькований мексиканський хлопчик, у XXI – загнаний білий чоловік. Отож, в усі часи суспільство приносить жертви штучним богам. Хамовитий твердолобий агент, стервозна журналістка з вибіленим волоссям (якій, давлячись сльозами, доведеться виправдовуватись у фіналі) – ось люди, які на власний розсуд творять і нових героїв, і нових поганців. Справжня журналістка – прототип зображеної у фільмі Іствуда, була головним розносником отруйного вірусу. На межі століття, випадково чи спеціально, власноручно чи з чиеюсь «допомогою» наковтавшись пігулок, вона померла. Ця смерть стала ще одним приводом для звинувачень Іствуда в сексизмі й демонізації журналістів. І все ж претензії режисера до пожовклої преси залишилися: усі новини про героїзм сьогодні за визначенням фейк, а про істинних героїв мало хто згадує. Лише мистецтво, вважає Іствуд, здатне віддати належне подвигу – старомодне об'єктивне мистецтво, яке може фундаментально впливати на суспільну думку.

У житті Клінт Іствуд дотримується правих поглядів і режисером став тому, що як усяка сильна й цілісна особистість не бачив того, хто міг би повести його за собою. Його герої ніколи не були пластичними й гнучкими, як до цього спонукають люди, що намагаються нині домінувати в культурі. Герої Іствуда були впертими, але це компенсується тим, що в них велике серце. А ще вони мовчазні, терплячі, з аскетичними рисами обличчя. Саме таким героєм став для режисера американський поляк Волт Ковальськи, якого у своєму фільмі «Гран Торіно» (2008) зіграв сам, тоді 78-річний, режисер.

«Гран Торіно» – це марка антикварного авто, що його в

головного героя краде молодий сусід-біженець зі Східної Азії. Ковальськи – ветеран Корейської війни, якщо судити з ліберально-демократичної точки зору – формений расист, хоча й розкаюється у вчинках, до яких змушувала його війна. Але для порятунку молодого хлопця він вступає у двобій з етнічною бандою, а коли ресурси вичерпуються, умудряється в буквальному сенсі дати себе привселюдно розстріляти, аби тільки запроторити за решітку гангстерів. Жертвопринесення расиста – «демократична» преса досі не відає, що з таким дисонансом робити. Як актор Іствуд не завжди зображав на екрані корінних американців, однак його герої є такими до кінчиків пальців. Та й сам він був, ще коли лише почав грати у вестернах Серджо Леоне, живим утіленням Дикого Заходу – його дійової громадської частини, яка бажала лише безмежної свободи.

Цей же, можливо, суто американський мотив «свободи понад усе» чітко прослідковується у створеній на документальному матеріалі стрічці Іствуда «Наркокур'єр» (2018), де режисер втілює образ 90-річного ветерана. Ерл Стоун стає перевізником, не здогадуючись, що возить у своєму авто наркотики по всій Америці. У нього чистий послужний список, він ніколи не порушував дорожніх правил, його не зупиняє поліція. Але, коли дізнається правду, його мотивація радикально змінюється: він хоче заробити грошей, аби зробити подарунок дорослій доньці й онуці, хоч трохи компенсуючи свою неувагу до родини. Та за лаштунками матеріального зацікавлення криється та ж сама жага до повноти й смаку життя – хай навіть у немолоді літа й у сумнівній грі з поліцейськими, зокрема з одним із них, до розуму й наполегливості якого герої відчуває справжню симпатію. У фіналі Ерл ніби випадково дає себе «розкрити», аби агент відчув упевненість, зрозумів, що обрав правильне застосування своєму інтелекту. Ерл – романтик, що любить робити подарунки й романтизувати буквально все навкруті, він знайде прихисток і продовжить основну справу життя – вирощування чарівних лілій – навіть у в'язниці.

Справжньою подією роблять «Наркокур'єра» абсолютна небажаність стрічки в парадигмі панівної нині ліберальної моралі й, зважаючи на статусний вік режисера, ілюзорна приреченість його сподівань. Коли десяток років тому Іствуд знімав «Гран Торіно», він ще якось намагався погратися з часом і його конвенціями в піддавки, знімаючи кіно для розумників, але водночас відволікаючи пресу чуттєвою історією «перевиховання» расиста, сексиста, ейджиста й ретрограда в поборника ліберальної моралі. Але в 90 років хитрувати та йти на повідку в лукавства немає сенсу, тож патріарх дозволив собі висловитися від щирого серця.

Саме ця небажаність будь-якого гучного вислову в нинішньому цензурованому просторі перетворює «Наркокур'єра» в дещо більше, ніж чергова робота великого режисера. Сповідальна тональність Іствуда в його передостанньому фільмі могла би стати своєрідним прокляттям «новому світу», етика якого забороняє захищати

Елісон Іствуд, Клінт Іствуд у фільмі «Наркокур'єр».

виPLEKані в молодості ідеали навіть у власному домі, але не стає. Впевненість, сила, віра – для тих, хто вірить, іншим вона ні до чого – схоже, своїми фільмами режисер зовсім не має наміру когось перевиховувати. А от підхопити у попередників прапор для тих, для кого ідеали – природна частина життя, без яких воно не існує, – цілком у його дусі.

Клінт Іствуд – останній із могікан «часів поміж кінематографічними часами» – зізнався, що не боїться грати (в широкому сенсі) йому допомогла перша роль у шкільній виставі: вчителька англійської вирішила, що він ідеально підходить на роль розумово відсталого хлопця-ідіота, й у цьому образі йому, звичайно, було неприємно виходити на сцену. Але преса була настільки поганою, що публіка щиро сміялась, а після вистави дехто ще й підходив, щоб привітати Іствуда, мовляв, усе так здорово вийшло... Втім, справжнім актором, а потім і режисером, Іствуда зробили Серджо Леоне і Дон Сігел. Справді, в усіх фільмах учня навіть операторська манера дещо схожа на манеру вчителів: довгі плани, зйомка трохи знизу, єдина кольорова гама. Це, однак, не завадило Іствуду, відчувши вичерпаність певних тем, повністю демістифікувати образ ковбоя у своєму фільмі «Непрощенний» (1992), який він присвятив наставникам – і отримати за нього перших два «Оскари» (за найкращий фільм і режисуру). До речі, неповний список творчих нагород Іствуда становить кілька сторінок, серед яких є такі відзнаки, як найвища нагорода Французької республіки – орден Почесного Легіону. Окрім режисури й акторської діяльності, Іствуд також захоплюється джазом, він навіть створив кілька композицій, які звучать в його стрічках. Побував він і безпартійним мером невеличкого містечка в Каліфорнії; брався і за різну громадську роботу. Та все ж рік за роком, фільм за фільмом Клінт Іствуд відточує свою основну майстерність: відтворює складних героїв у складних ситуаціях, самі історії, однак, залишаються простими, зрозумілими та завжди актуальними.

«І воля моя, як ці гори, висока!»

Фільму «Білий птах з чорною ознакою» – 50 років

Лариса Брюховецька

Богдан Ступка, Іван Миколайчук у фільмі «Білий птах з чорною ознакою». Режисер Юрій Ілленко. Кіностудія ім. О. Довженка, 1970.

«Білий птах з чорною ознакою» – фільм особливий в українському кіно. Не тільки тому, що це був подвійний дебют: Івана Миколайчука як сценариста та укладача музики, а Богдана Ступки як кіноактора. Для такого твердження є ще кілька причин. По-перше, в «Білому птахові» вперше показано вояка УПА. Якщо в литовському кіно «лісових хлопців» вивели на екран ще 1964 року, і фільм «Ніхто не хотів помирати» став досить резонансним, то в кіно українському суворо забороняли згадувати сам факт опору, який чинила УПА радянській владі, а тут Орест Дзвонар був фактично головним персонажем. По-друге, у фільмі Миколайчука та Ілленка виразно дали про себе знати біблійні ремінісценції, що цілком природно, адже йшлося про жителів краю, де не було боротьби з релігією. По-третє, фільм, на відміну від багатьох «благополучних», мав незвичайну долю – від тріумфу в українському прокаті, від золотої медалі на 7-му МКФ у Москві (1971 рік) і нагород на інших престижних кінофестивалях до розгрому фільму й самого поетичного кіно та гонінь на його авторів, починаючи з 1972 року.

Цим не вичерпується його своєрідність, адже вона, ясна річ, – у його художній формі, в артистизмі, з яким розкрито таку небезпечну тему. І все ж згаданих фактів достат-